

Araştırma Makalesi / Research Article

Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Saygı Değeri ve Damgalama Eğilimlerinin Ölçümü*

Measurement of Respect Value and Stigmatization Tendencies in Medical Students

Seyhan Demir Karabulut

Doktor Öğretim Üyesi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-5473-573X E-posta: seyhandem@gmail.com

Caner İncekaş

Araştırma Görevlisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi Biyoistatistik Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-9019-423X E-posta: canerincekas@gmail.com

Ali Kaan Bal

Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Alperen Sümer

Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Ayşe Nur Kılınçkaya

Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Baran Karabulut

Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Çağlar Sel

Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Mehmet Cüneyt Narin

Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Yağmur Ceyda Büyükbayram

Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Zeynep Karakol

Lisans Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Geliş Tarihi: 10 Aralık 2024, Kabul Tarihi: 4 Ocak 2025

* Bu çalışma, 31 Mayıs-2 Haziran 2023 tarihlerinde yapılan 24. Çalışma Grubu eğitim faaliyeti kapsamında hazırlanmış ve 23-25 Aralık 2024 tarihleri arasında yapılacak I. Doğu Anadolu Biyoetik ve Tıp Etiği Kongresine sözlü bildiri olarak kabul edilmiştir.

ÖZET

Amaç: Saygı, evrensel insan haklarının temeli, insanın birlikte yaşadığı tüm değerlerin esasıdır. Saygı başkalarının düşünce, duygu ve dileklerini anlayışla dikkate almayı gerektirir. İnsana saygının göz ardı edildiği noktada özellikle kişilere kötü olarak görülen özellikler atfedildiği zaman damgalama kaçınılmaz olmaktadır. Önyargı ve beraberinde damgalamanın yol açtığı ayrımcılık özellikle hastaların bazı hak ve olanaklardan yoksun bırakılması ile sonuçlanacaktır. Bu temel bilgiler ışığında tıp fakültesi öğrencilerine verilen eğitimlerin saygı duyma ve damgalama eğilimleri üzerindeki etkisi araştırılmaya değerdir. Çalışmamızda, Tıp Fakültesi Dönem I, Dönem V ve Dönem VI öğrencilerine Saygı Ölçeği ve Damgalama Ölçeğinin uygulanması ve karşılaştırmalı sonuçlarının etik açıdan yorumlanması hedeflenmiştir.

Yöntem: Kesitsel araştırma niteliğinde olan bu araştırmanın evrenini, 2022-2023 öğretim yılında Ankara il merkezinde bulunan Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Türkçe Programında yer alan Dönem I (124 öğrenci), Dönem V (111 öğrenci) Dönem VI (92 öğrenci) öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilere Yazıcı ve Yazıcı (2015) tarafından oluşturulan “Saygı Ölçeği” ve Yaman ve Güngör (2013) tarafından oluşturulan “Damgalama Ölçeği” uygulanmıştır.

Bulgular: Çalışmaya 113 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin %38,94’ü Dönem I., %34,51’i Dönem V. ve %26,55’i Dönem VI’dır. Katılımcıların, saygı ölçeği ortalama puanı 58,5; damgalama ölçeği ortalama puanı ise 46,83’tür. Saygı ölçeği toplam puanı Dönem V. öğrencilerinde Dönem I. öğrencilerine göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Sonuç: Çalışmamız, tıp fakültesi öğrencilerinde etik değerlerin ve saygı düzeyinin eğitimle arttığını, damgalama eğilimlerinin ise görece azaldığını göstermiştir. Özellikle klinik deneyimlerin saygı değerinin içselleştirilmesinde önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Biyoetik söylemde giderek daha fazla ilgiyi hak eden “saygı” ve olumsuz eylemlere sebep olabilecek “damgalama” tıp etiği kapsamında önemli kavramlardır. Bu nedenle, öğrencilerin etik değerlerini geliştirmek amacıyla, kişiye saygı odaklı eğitim programlarının yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tıp öğrencisi, saygı, damgalama, tıp etiği

ABSTRACT

Objective: Respect is the foundation of universal human rights and the basis of all values that human beings live with. Respect requires taking into account the thoughts, feelings and wishes of others with understanding. Where respect for human beings is ignored, stigmatization is inevitable, especially when people are attributed characteristics that are seen as bad. Prejudice and the discrimination caused by stigmatization will result in the deprivation of some rights and opportunities, especially for patients. In the light of this basic information, it is worth investigating the effect of the education given to medical students on their tendency to respect and stigmatize. In our study, we aimed to administer the Respect Scale and Stigmatization Scale to medical students in Term I, Term V and Term VI of the Faculty of Medicine and to ethically interpret the comparative results.

Method: The population of this cross-sectional study consisted of Term I (124 students), Term V (111 students), and Term VI (92 students) students in the Turkish Language Program of Başkent University Faculty of Medicine located in the center of Ankara in the academic year 2022-2023. The “Respect Scale” created by Yazıcı and Yazıcı (2015) and the “Stigmatization Scale” created by Yaman and Güngör (2013) were applied to the students.

Results: A total of 113 students participated in the study. Of these, 38.94% were from Term I, 34.51% from Term V and 26.55% from Term VI. The mean score on the Respect Scale was 58.5, while the mean score on the Stigmatization Scale was 46.83. The overall score on the Respect Scale was found to be higher in Term V students compared to Term I students ($p<0.05$).

Conclusion: Our study showed that ethical values and levels of respect increased with education and that the tendency to stigmatize among medical students decreased relatively. In particular, clinical experience was found to play an important role in the internalization of the value of respect. “Respect”, which deserves more attention in bioethical discourse, and “stigmatization”, which can lead to negative actions, are important concepts in medical ethics. It is therefore recommended that educational programmes focusing on respect for persons should be expanded in order to improve students' ethical values.

Keywords: Medical student, respect, stigma, medical ethics

GİRİŞ

Saygı, evrensel insan haklarının temeli, insanın birlikte yaşadığı tüm değerlerin esasıdır. Çoğu ahlak kuramının temeli saygıya dayanmaktadır. Örneğin Kant'ın insanları araç olarak değil, her zaman amaç olarak görmemizi söyleyen kesin buyruğu insana saygıyı ifade etmektedir (1). Saygı başkalarının düşünce, duygu ve dileklerini anlayışla dikkate almayı gerektirir. İnsanlar gerek birey olarak gerekse toplum olarak farklılıklara sahiptir. Bu farklılıklar fiziksel özelliklerde olduğu gibi davranışlarda da görülebilir. Bireyler ve toplumlar, karşı birey ve toplumdaki fiziksel farklılığı daha kolay kabul edebilirken davranış ve düşüncedeki farklılık kolay kabul görmemektedir. Öyle ki bazen toplum baskısından çekinen birey, kendi davranış modelini ve düşüncesini toplumun genel kabulüyle paralel kılmak için kendi iç dünyası ile çelişen tutumlar sergileyebilir. Burada birey, ya kendini istediği gibi ifade edecek ya da toplumun veya karşıdaki bireyin beklentilerine uygun davranış sergileyecektir. Aslında farklılıklarımız, zenginliklerimiz olması gerekirken bu konuda yaşanan çatışma, bireyleri ve toplumları ötekileştirmektedir. Bu ötekileştirme, biz ve onlar düşüncesi, çatışmayı daha da derinleştirip şiddet ve savaşa varan olumsuz sonuçlar doğurabilir (2).

Saygı kavramına dair fikir anlaşmazlıklarında hekim ve hekim adaylarının kariyerlerinde bulundukları nokta oldukça önem taşımaktadır. Saygının, hekimlerin hastalarına karşı davranışlarında olmazsa olmaz bir öneme sahip olduğu herkesçe kabul edilse de çoğu zaman saygı kavramının sınırları belirsizliğini korumaktadır. İnsana saygının göz ardı edildiği noktada özellikle kişilere kötü olarak görülen özellikler atfedildiği zaman damgalama kaçınılmaz olmaktadır.

Damgalama, kişilere veya gruplara farklılıklar nedeniyle önyargılı olunmasının ve bu nedenle ayrımcılık yapılmasının temel sebebidir (3). Her bireyin aynı hak ve olanaklara sahip olamamasının temelinde damgalama vardır. Önyargı ve beraberinde damgalamanın yol açtığı ayrımcılık, özellikle hastaların bazı hak ve olanaklardan yoksun bırakılması ile sonuçlanacaktır.

Tarihin ilk çağlarından itibaren konuşma, düşünce ve davranışları belirgin bir farklılık gösteren ve toplum tarafından anlamlandırılmayan birtakım insanlara, çevreleri için tehlikeli olduğu, zarar vereceği düşüncesi ile yaklaşılmıştır (4). Günümüzde halen toplumun özellikle ruhsal hastalıklara yönelik bakışını belirleyen en önemli değişkenler, hastaların “tehlikeli” ve “ne yapacağı kestirilemeyen kişiler” olarak algılanmasıdır. Birey ya da toplum kendisini ürküten, rahatsız eden bir durumla karşılaştığında genellikle dışlama, yabancılaştırma yoluna gider (5). Damgalanma ve ayrımcılık ise hastalık geçiren kişilerin bunu fark edebilmesini, çare arama davranışını, hekim-hasta ilişkisini, tedavi ve rehabilitasyon programlarına uyumunu olumsuz etkiler (4). Damgalanma yaşayan kişi veya hastalar ön yargı ve dışlanma korkuları nedeniyle kendilerini sosyal hayatlarından izole eder. Hatta bu korkular kimi zaman öyle bir noktaya gelir ki, hasta tedavi arama davranışından bile vazgeçebilir.

Bu temel bilgiler ışığında tıp fakültesi öğrencilerine verilen eğitimlerin saygı duyma ve damgalama eğilimleri üzerindeki etkisi araştırılmaya değerdir. Araştırmanın amacı Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi (BÜTF) öğrencilerinin “saygı” ve “damgalama” düzeylerini belirlemektir. Araştırma soruları;

- a) Tıp Fakültesi öğrencilerinin saygı düzeyleri nedir?
- b) Tıp Fakültesi öğrencilerinin damgalama düzeyleri nedir?
- c) Öğrencilerin saygı ve damgalama düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
- d) Öğrencilerin hastane ortamında geçirdikleri süre ile damgalama düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
- e) Etik dersi almak, saygı ve damgalama düzeylerini etkiler mi?

YÖNTEM

Araştırmanın Tasarımı ve Örneklem

Kesitsel araştırma niteliğinde olan bu araştırmanın evrenini, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Ankara il merkezinde bulunan BÜTF Türkçe Programı'na kayıtlı Dönem I (124 öğrenci), Dönem V (111 öğrenci) ve Dönem VI (92 öğrenci) olmak üzere toplam 327 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyinde ($\alpha=0,05$), %10 hata payı ($d=0,1$) ve %50 prevalans ($p=0,50$) varsayılarak hesaplanmış ve minimum 96 öğrenci olarak belirlenmiştir. Araştırmaya, dönem ağırlıklarına göre tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak toplam 113 öğrenci dâhil edilmiştir. Veriler, Mart-Nisan 2023 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilen anket uygulamaları ile toplanmıştır. Anketin uygulandığı tarih göz önüne alındığında BÜTF Dönem I öğrencileri Tıp Etiğine Giriş dersini almış bulunmaktadır. Dönem V öğrencileri, yakın zamanda tıbbi etik stajlarını tamamlamış olup klinik stajları ise devam etmektedir. Dönem VI öğrencilerinin ise etik derslerinin üzerinden 2 yıl gibi bir süre geçmiş bulunmakta ve klinik ortamda hasta, hasta yakınları ve diğer sağlık profesyonelleri ile daha fazla paylaşımları mevcuttur. Hekim adaylarının eğitimlerinde bulundukları noktanın ve ayrıca hastane tecrübelerinin damgalama görüşleri üzerindeki etkisini gösterebilmek adına çalışmamıza bu bağlamlar doğrultusunda tıp fakültesi 1, 5 ve 6. sınıf öğrencileri dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu, Yazıcı ve Yazıcı (2015) tarafından oluşturulan “Saygı Ölçeği” ve Yaman ve Güngör (2013) tarafından oluşturulan “Damgalama Ölçeği” kullanılmıştır (1,3). Veri toplama formları öğrencilere dağıtılarak doldurmaları istenmiştir.

Saygı Ölçeği, teorik temelini Kant ve Hegel felsefelerinin kozmopolitan ve komüniteryan çatışmasına dayandırmakta ve bu iki yaklaşımın saygı değerinin “ana boyutlarını oluşturduğu” önermesini ileri sürmektedir. Kavramsal olarak “kozmpolitanizm” evrensel olana işaret ederken, “komüniteryanizm” toplulukla ya da cemaatle ilişkili olan anlamını taşımaktadır. 17 maddeden oluşan ölçekte 5’li likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Maddelerin hiçbirisi, karşı boyutta anlamlı yükleme yapmamaktadır. Saygı ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan ise 85’tir. Ölçekten yüksek puan alınması, saygı düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir (1).

Yaman ve Güngör (2013) tarafından psikolojik damgalama eğilimini ölçmek amacıyla geliştirilen Damgalama Ölçeği, 5’li likert tipi derecelendirme kullanılan 22 maddeden oluşmaktadır. Ayrımcılık ve dışlama, etiketleme, psikolojik sağlık, önyargı olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte altı madde ayrımcılık ve dışlama faktörünü, altı madde etiketleme faktörünü, beş madde psikolojik sağlık faktörünü, beş madde ise önyargı faktörünü değerlendirmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 22, en yüksek puan 110 olmakla birlikte ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçek puanı 55’in altındaki bireylerin damgalama eğiliminin düşük olduğu söylenebilir (3).

Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik analizi Cronbach’s Alpha katsayısı ile değerlendirilmiştir. Saygı Ölçeği için Cronbach’s Alpha değeri 0,765 olarak hesaplanmış olup, Kozmopolitan alt boyutunun güvenirlik katsayısı 0,871 (9 madde) iken, Komüniteryan alt boyutunun değeri 0,476 (8 madde) olarak bulunmuştur. Literatürde, Cronbach’s Alpha değerlerinin 0,70 ve üzerindeki düzeylerde kabul edilebilir güvenirlik sağladığı, 0,50’nin altındaki değerlerin ise yetersiz güvenirlik göstergesi olabileceği vurgulanmaktadır (6). Damgalama Ölçeği için hesaplanan Cronbach’s Alpha değeri 0,865 olup, bu sonuç ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Alt boyutlarda Ayrımcılık ve Dışlama (0,750), Etiketleme (0,704) ve Psikolojik Sağlık (0,702) alt boyutlarının Cronbach’s Alpha değerleri kabul edilebilir düzeyde güvenilirlik sunarken, Önyargı alt boyutunun Cronbach’s Alpha değeri (0,502) düşük bulunmuştur. Düşük güvenirlik katsayıları, ilgili alt boyutun madde yapısının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini gösterebilir

(7). Genel olarak, bu çalışma sonuçları ölçeklerin büyük ölçüde güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır, ancak bazı alt boyutlarda sınırlı güvenilirlik katsayıları dikkatle ele alınmalıdır.

İstatistiksel Analiz

İstatistiksel analizler, IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0 (Armonk, NY: IBM Corp.) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro-Wilk testi ile değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler ortalama, standart sapma, medyan, minimum ve maksimum değerlerle sunulmuştur. Normal dağılım gösteren değişkenlerin iki grup arasında karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla grup arasında karşılaştırılmasında ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen değişkenlerin ikiden fazla grup arasında karşılaştırılması için Kruskal-Wallis testi uygulanmış; anlamlı farklılıklar Tukey HSD ve Dunn's Bonferroni testi ile belirlenmiştir. Kategorik değişkenler, frekans ve yüzde değerleriyle sunulmuştur. Nicel değişkenler arasındaki ilişkiler, Pearson korelasyon analizi ile incelenmiş ve korelasyon katsayısı (r) 0.81-1.00 arasında "çok güçlü", 0.60-0.79 arasında "güçlü", 0.40-0.59 arasında "orta", 0.20-0.39 arasında "zayıf", 0.00-0.19 arasında "çok zayıf" olarak sınıflandırılmıştır (8). İstatistiksel anlamlılık düzeyi olarak $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

Çalışmanın Etik Boyutu

Bu çalışma Başkent Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Araştırma Kurulu tarafından onaylanmış (Proje no: KA23/05) ve Başkent Üniversitesi Araştırma Fonu'na desteklenmiştir. Öğrenciler gönüllülük esasına dayanarak çalışmaya dâhil edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya 113 öğrenci dâhil edilmiştir. Öğrencilerin yaş ortalaması $21,65 \pm 2,38$ (18-31) yıl olup %66,37'si kadındır. Öğrencilerin %38,94'ü (n=44) Dönem I, %34,51'i (n=39) Dönem V ve %26,55'i (n=30) Dönem VI'dır (Tablo 1).

Tablo 1. Demografik Özelliklerin Tanımlayıcı İstatistikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	75	(66,37)
	Erkek	38	(33,63)
Yaş		$21,65 \pm 2,38$	22(18-31)
Dönem	1. Dönem	44	(38,94)
	5. Dönem	39	(34,51)
	6. Dönem	30	(26,55)
Mezun olunan lise	Anadolu Lisesi	38	(33,63)
	Fen Lisesi	53	(46,90)
	Diğer	22	(19,47)
Yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer	İl	105	(92,92)
	İlçe	6	(5,31)
	Kasaba-Köy	2	(1,77)
Şu an kaldığı yer	Evde, tek başına	39	(34,51)
	Evde, akraba yanında	1	(,88)
	Evde, ailemle birlikte	62	(54,87)
	Yurtta, tek kişilik odada	5	(4,42)
	Yurtta, iki ve üzeri kişilik odada	6	(5,31)
Aile Tipi	Çekirdek	103	(91,15)
	Geniş	5	(4,42)
	Parçalanmış	5	(4,42)
Kardeş sayısı	Tek çocuk	25	(22,52)
	2	59	(53,15)
	3	27	(24,32)

Saygı ve Damgalama Eğilimi ölçeklerinin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 2’de verilmiştir. Saygı ölçeğinde en düşük puan 17, en yüksek puan ise 85 olarak değerlendirilmektedir (1). Araştırmamızda ise saygı ölçeği toplam puanı $58,5 \pm 8,25$ (37-75) olarak hesaplanmıştır. Damgalama eğilimi ölçeğinden en az 22 ve en fazla 110 puan alınmaktadır (3). Damgalama eğilimi ölçeğinden 55 puanın altında alan bireylerin damgalama eğilimi düşük, 55 puan üstü alan bireylerin ise damgalama eğiliminin yüksek olduğu belirtilmiştir. Çalışmamızda damgalama ölçeği puanı $46,83 \pm 10,51$ (25-68) olarak hesaplanmıştır ve öğrencilerin %23,89’unun damgalama eğilimi yüksek olarak bulunmuştur (Tablo 2).

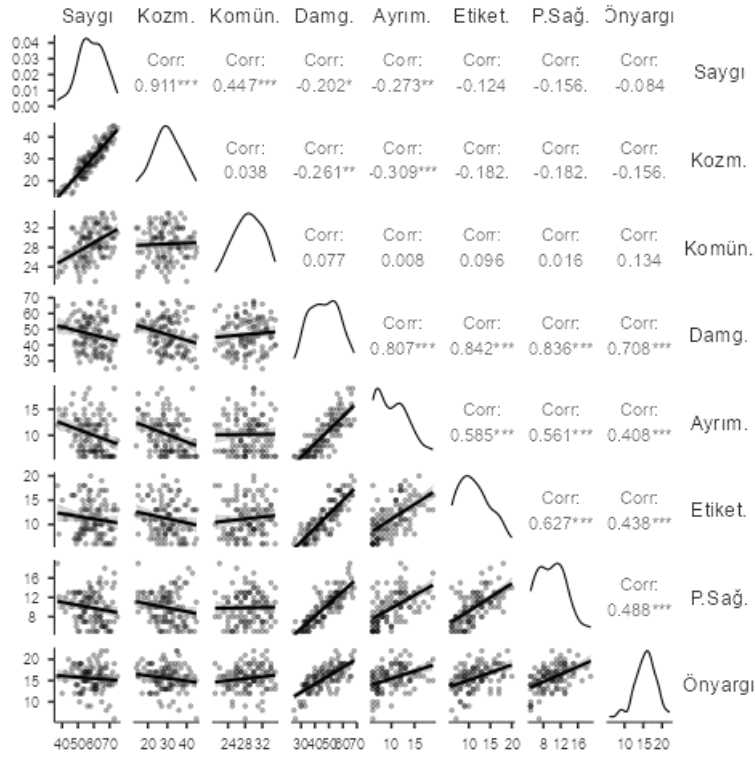
Tablo 2. Saygı Ölçeğinin ve Damgalama Ölçeğinin Tanımlayıcı İstatistikleri

	Ort.± ss	Medyan(Min.-Mak.)
Saygı ölçeği	58,5±8,25	58 (37-75)
Kozmopolitan	29,81±7,39	30 (14-45)
Komüniteryan	28,7±3,41	29 (21-35)
Damgalama ölçeği	46,83±10,51	46 (25-68)
Damgalama eğilimi düşük	86	(76,11)
Damgalama eğilimi yüksek	27	(23,89)
Ayrımcılık ve dışlama	10,2±3,40	10 (6-19)
Etiketleme	11,21±3,56	11 (6-20)
Psikolojik sağlık	9,87±3,22	10 (5-19)
Önyargı	15,55±2,92	16 (6-22)

Saygı ölçeğinin alt boyutları kozmopolitan ve komüniteryan arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r=0,038$; $p=0,692$). Saygı ölçeği ve alt boyutu kozmopolitan ile damgalama eğilimi ölçeği ve alt boyutu ayrımcılık ve dışlama değişkenleri arasında zayıf düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişkiler vardır ($p<0,05$; $0,20<r<0,39$) (Tablo 3, Şekil 1). Saygı ölçüm puanı arttıkça damgalama eğilim puanı azalmaktadır, benzer şekilde ayrımcılık ve dışlama puanı da düşme eğilimindedir. Saygı ölçeğinin alt boyutu kozmopolitan puanı arttıkça damgalama eğilim puanı ve ayrımcılık-dışlama puanı da azalmaktadır (Tablo 3, Şekil 1).

Tablo 3. Saygı Ölçeği ve Alt Boyutları ile Damgalama Eğilimi ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

		Saygı ölçeği	Kozmopolitan	Komüniteryan
Damgalama ölçeği	r	-0,202	-0,261	0,077
	p	0,032	0,005	0,416
Ayrımcılık ve dışlama	r	-0,273	-0,309	0,008
	p	0,003	0,001	0,930
Etiketleme	r	-0,124	-0,182	0,096
	p	0,192	0,053	0,314
Psikolojik sağlık	r	-0,156	-0,182	0,016
	p	0,098	0,054	0,868
Önyargı	r	-0,084	-0,156	0,134
	p	0,377	0,099	0,156

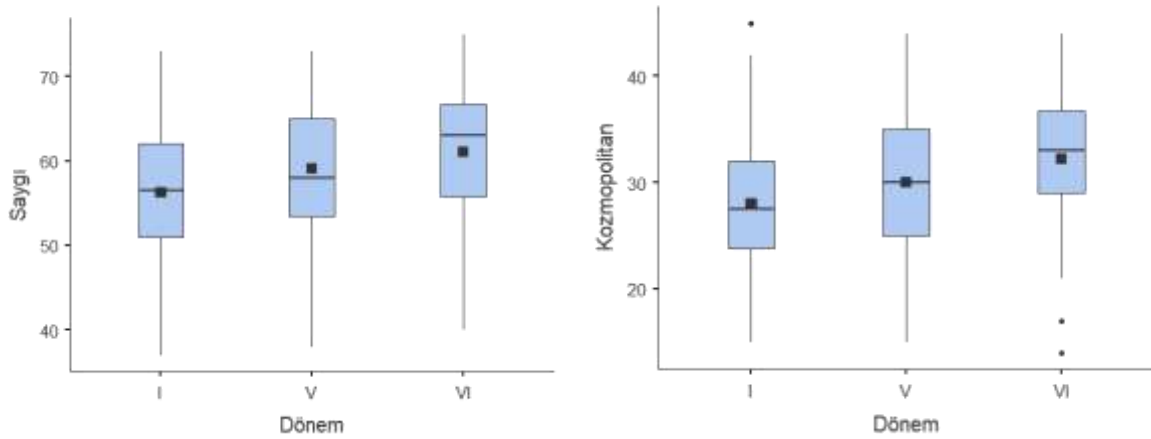

Şekil 1. Saygı Ölçeği ve Damgalama Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

Saygı ölçeği toplam puanı Dönem VI öğrencilerinde Dönem I öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p=0,036$). Benzer olarak saygı ölçeğinin alt boyutu olan kozmopolitan puan ortalaması Dönem VI öğrencilerinde Dönem I öğrencilerine göre daha yüksektir ($p=0,025$). Damgalama Eğilimi ölçeği ve alt boyutları dönemlere göre farklılaşmamaktadır (Tablo 4, Şekil 2).

Tablo 4. Dönemlere Göre Saygı ve Damgalama Eğilimlerinin Karşılaştırılması

	I	V	VI	p
	Ort.± s.s. Medyan(Min.- Mak.)	Ort.± s.s. Medyan(Min.- Mak.)	Ort.± s.s. Medyan(Min.- Mak.)	
Saygı ölçeği	56,3±8,15 ^a 56,5 (37-73)	59,05±8,12 ^{a,b} 58 (38-73)	61,03±7,98 ^b 63 (40-75)	0,045
Kozmopolitan	27,98±7,60 ^a 27,5 (15-45)	30±6,87 ^{a,b} 30 (15-44)	32,23±7,21 ^b 33 (14-44)	0,049
Komüniteryan	28,32±3,44 28 (22-35)	29,05±3,36 30 (21-35)	28,8±3,50 29 (21-35)	0,614
Damgalama ölçeği	48,02±10,31 49,5 (26-67)	46,54±10,63 46 (25-68)	45,47±10,78 45 (29-66)	0,580
Ayrımcılık ve dışlama	10,34±3,50 10 (6-19)	10,41±3,47 10 (6-18)	9,73±3,24 9 (6-19)	0,678
Etiketleme	11,86±3,43 12 (6-18)	10,72±3,66 10 (6-20)	10,9±3,60 11 (6-18)	0,296
Psikolojik sağlık	10,34±3,01 10,5 (5-19)	9,74±2,87 10 (5-15)	9,33±3,89 8 (5-18)	0,403
Önyargı	15,48±3,08 16 (6-21)	15,67±3,07 16 (8-22)	15,5±2,52 15 (10-21)	0,953
Tek Yönlü ANOVA, Tukey HSDa,b, Satır bazında farklı harflendirmeler dönemler arasındaki farklılığı gösterir				

Şekil 2. Saygı Ölçeği Puanı ve Kozmopolitan Puanı için Kutu Grafiği

Kadın öğrencilerde saygı ölçeği kozmopolitan alt boyut ölçüm puanı ($30,93 \pm 7,46$ (15-45)) erkeklere göre ($27,58 \pm 6,78$ (15-45)) daha yüksektir ($p=0,022$). Damgalama eğilimi ölçeği toplam puanı ($45,23 \pm 9,94$ (25-68)) ve etiketleme puanı ($10,25 \pm 3,04$ (6-19)) kadınlarda erkeklere göre (sırasıyla $50 \pm 11,00$ (26-67) ve $13,11 \pm 3,80$ (6-20)) daha düşüktür (sırasıyla $p=0,022$; $p<0,001$). Fen lisesinde ($10,49 \pm 3,13$ (5-18)) diğer liselere göre ($8,45 \pm 3,19$ (5-15)) psikolojik sağlık puanı anlamlı olarak daha yüksektir ($p=0,035$). Kasaba ve köyde yaşayanlarda damgalama eğilimi ölçeği puanı ($29,5 \pm 4,95$), ayrımcılık-dışlama ($6,5 \pm 7,1$) ve etiketleme $7 \pm 0,00$ puanları il ve ilçede yaşayanlara göre daha düşüktür (sırasıyla $p=0,034$, $p=0,037$, $p=0,03$). Tek çocuk olanların kozmopolitan ölçüm puanı ($33,12 \pm 6,02$), 2 kardeş olanlara göre ($28,78 \pm 7,92$) anlamlı olarak daha yüksek iken ($p=0,043$) damgalama eğilimi ölçeği alt boyutu etiketleme puanı tek çocuk olanlarda ($9,68 \pm 3,22$) iki kardeş olanlara göre ($11,73 \pm 3,56$) daha düşüktür ($p=0,046$). Saygı ve damgalama eğilimi ölçek puanları ve alt boyutları aile tipine ve kalınan yere göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.

TARTIŞMA

Tıp Fakültesi Dönem I, Dönem V ve Dönem VI öğrencilerinde Saygı Ölçeği ve Damgalama Eğilimi Ölçeği kullanılarak tıbbi etik eğitiminin öğrenciler üzerindeki etkisinin ortaya konulması ve saygı ile damgalama eğilimi arasında bir ilişkinin var olup olmadığını araştırmak amacıyla yapılan analizler, tıp eğitiminin bireylerin etik ve insani değerlerine etkisini değerlendirme açısından önemli bulgular ortaya koymuştur. Bulgular, tıp eğitimi süresince öğrencilerin saygı skorlarının arttığını ve damgalama eğilimlerinin azaldığını göstermektedir. Özellikle Dönem VI öğrencilerinde yüksek saygı skorları, klinik tecrübelerin ve hastalarla daha yoğun etkileşim içinde olmanın etik anlayışı olumlu yönde etkilediğine işaret edebilir.

Damgalama Ölçeğinden alınan puanların 55'in üzerinde olması, bireylerin yüksek damgalama eğilimine sahip olduğunu gösterirken, bu çalışmada ortalama puan 46,83 olarak bulunmuş ve dönemler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Benzer şekilde, Uğurlu ve arkadaşlarının (2020) Tıp Fakültesi Dönem I ve VI öğrencileriyle yaptıkları çalışmada, Dönem I için ortalama puan $47,39 \pm 9,81$, Dönem VI için $47,76 \pm 9,67$ olarak rapor edilmiş ve dönemler arasında istatistiksel bir fark bulunmamıştır (9). Damgalama eğilimleri açısından, öğrencilerin geneli düşük damgalama puanlarına sahip olmakla birlikte, dönemler arası anlamlı bir fark bulunmaması, bu eğilimlerin bireysel ve toplumsal önyargılarla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Damgalamanın, bireylerin kişisel değerleri ve sosyokültürel arka planları ile şekillenebileceği literatürde de belirtilmiştir (10). Tıp fakültesi eğitiminin bu tür önyargıları azaltmada etkili olabileceği düşünülse de bu etkinin uzun vadede sürdürülebilirliği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Saygı ölçeği sonuçlarının, özellikle Dönem I öğrencileri ile karşılaştırıldığında, Dönem V ve VI öğrencilerinde anlamlı bir şekilde daha yüksek olması, tıp etiği derslerinin ve klinik deneyimlerin önemini vurgulamaktadır. Bu sonuçlar, literatürdeki diğer çalışmalarla paralel bir şekilde, tıp eğitiminin yalnızca teknik beceriler değil, aynı zamanda etik değerler ve insani duyarlılık kazandırma süreci olduğunu doğrulamaktadır (11,12).

Saygı ve damgalama arasındaki negatif korelasyon, saygı değerinin arttıkça damgalama eğiliminin azaldığını göstermektedir. Bu bulgu, saygının, bireylerin önyargılarını aşmalarında ve ayrımcılık eğilimlerini azaltmalarında önemli bir rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Literatürde de empati ve saygı gibi değerlerin geliştirilmesinin, bireylerin damgalama davranışlarını azalttığına dair bulgular bulunmaktadır (13,14)

Çalışmanın sorularından biri olan, tıbbi etik derslerini henüz almış öğrencilerin daha düşük damgalama eğilimi gösterdiği yönündeki varsayım, bu bulgularla kısmen desteklenmiştir. Ancak, damgalama eğilimlerindeki değişimin istatistiksel olarak anlamlı olmaması, bu konuda daha uzun süreli takip çalışmalarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada kullanılan ölçeklerin geçerliliği ve güvenilirliği yüksek olmasına rağmen, bireylerin sosyal olarak kabul edilebilir yanıtlar verme eğilimlerinin sonuçları etkileyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışma cinsiyet ve çevresel faktörler açısından değerlendirildiğinde kadın öğrencilerde daha yüksek saygı düzeylerinin ve daha düşük damgalama eğilimlerinin gözlenmesi, toplumsal cinsiyetin etik değerler üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu bulgu, kadınların genellikle empati ve sosyal farkındalık açısından daha yüksek düzeylere sahip olmasının bir ifadesi olarak literatürle de uyumludur (11). Bununla birlikte, kırsal bölgelerde yetişen bireylerde daha düşük damgalama eğiliminin gözlenmesi, çevresel faktörlerin bireysel tutumlar üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Küçük topluluklarda büyüyen bireylerin farklılıkları kabul etme konusunda daha hoşgörülü olabileceği belirtilmiştir (15). Ancak, ilçeden katılım sağlayan öğrenci sayısının sınırlı olması bu bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Çalışmamızın diğer kısıtlılıkları ise verilerin öğrencilerin eğitim öncesi durumlarını kapsamaması nedeniyle, eğitim sürecinin başlangıçtaki etkilerinin net bir şekilde değerlendirilememesi ve yalnızca bir üniversitedeki öğrencilerle sınırlı olmasıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma, tıp fakültesi öğrencilerinin saygı ve damgalama eğilimlerini ölçerek, tıbbi etik eğitiminin bu değerler üzerindeki etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgular, tıp eğitimi süresince öğrencilerin saygı düzeylerinin arttığını, damgalama eğilimlerinin ise genel olarak düşük seviyede kaldığını göstermektedir. Saygı ölçeği puanlarının Dönem VI öğrencilerinde daha yüksek olması, klinik deneyimlerin saygı değerini artırıcı bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, damgalama eğilimleri açısından dönemler arasında anlamlı bir fark bulunmaması, damgalamanın bireysel ve toplumsal önyargılarla şekillendiğini ve eğitimin bu etkileri azaltmada sınırlı kaldığını düşündürmektedir. Bu bağlamda, tıp eğitiminin yalnızca bilgi ve beceri kazandırmakla kalmayıp, bireylerin etik değerlerini geliştirecek şekilde yeniden yapılandırılması önerilmektedir. Klinik deneyimlerin artırılması, öğrencilerin hasta ve hasta yakınlarıyla daha fazla etkileşim kurabileceği ortamların yaratılması ve damgalama eğilimlerini azaltmaya yönelik farkındalık programlarının uygulanması önemli adımlar olabilir. Ayrıca, öğrencilerin kişisel ve sosyokültürel farklılıklarının (cinsiyet, yetişme ortamı gibi) dikkate alınarak etik eğitimin bireyselleştirilmesi sağlanabilir. Bu, tıp öğrencilerinin meslek hayatlarında daha güçlü etik temellere sahip bireyler olmalarına katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, tıbbi etik eğitiminde farklılıklara saygının artırılmasına ve damgalama eğilimlerinin azaltılmasına yönelik çalışmaların sürdürülebilir kılınması, sağlık hizmetlerinin daha etik ve insan odaklı bir yaklaşımla sunulmasına olanak sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR

Yazarlar, çalışmaya yaptıkları değerli katkıları için katılımcılara teşekkür eder.

KAYNAKLAR

1. Yazıcı A, Yazıcı S. Saygı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2015; 10 (14): 769-780.
2. Öksüz Y, Güven E. Farklılıklara Saygı Ölçeği (FSÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. The Journal of Academic Social Science Studies, 2012; 5 (5): 457-473.
3. Yaman E, Güngör H. Damgalama (Stigma) Ölçeğinin Geliştirilmesi, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Değerler Eğitimi Dergisi, 2013; 11 (25): 251-270.
4. Asan Ö. Ruhsal Hastalıklar ve Damgalama; Toplumda, Medyada, Sağlık Çalışanlarında, Her Yerde... Sakarya Tıp Dergisi, 2019; 9 (2): 199-205.
5. Çam O, Çuhadar D. Ruhsal Hastalığa Sahip Bireylerde Damgalama Süreci ve İçselleştirilmiş Damgalama. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2011; 2 (3): 136-140.
6. Taber KS. The Use of Cronbach's Alpha When Developing and Reporting Research Instruments in Science Education. Research in Science Education, 2018; 48: 1273-1296.
7. McNeish D. Thanks Coefficient Alpha, We'll Take It from Here. Psychological Methods, 2018; 23 (3): 412-433.
8. Evans JD. Straightforward Statistics for the Behavioral Sciences. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing, 1996.
9. Uğurlu TT, Atabay EZ, Tosun E, Yılmaz E, Öztürk M, Ateşçi F. Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Psikolojik Damgalama Eğilimi: Bir Özel Çalışma Modülü Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2020; 34 (3): 253-261.
10. Corrigan PW, Watson AC. Understanding the Impact of Stigma on People with Mental Illness. World Psychiatry, 2002; 1 (1):16-20.
11. Hojat M, Vergare MJ, Maxwell K, Brainard G, Herrine SK, Isenberg GA, Veloski J, Gonnella JS. The Devil is in the Third Year: A Longitudinal Study of Erosion of Empathy in Medical School. Academic Medicine, 2009; 84 (9): 1182-91.
12. Branch WT Jr. Viewpoint: Teaching Respect for Patients. Academic Medicine, 2006; 81(5): 463-467.
13. Batson CD, Polycarpou MP, Harmon-Jones E, Imhoff HJ, Mitchener EC, Bednar LL, Klein TR, Highberger L. Empathy and Attitudes: Can Feeling for a Member of a Stigmatized Group Improve Feelings Toward the Group? Journal of Personality and Social Psychology, 1997; 72 (1): 105-118.
14. Hecht M, Kloß A, Bartsch A. Stopping the Stigma. How Empathy and Reflectiveness Can Help Reduce Mental Health Stigma. Media Psychology, 2021; 25 (3): 367-386.
15. Link BG, Phelan JC. Conceptualizing Stigma. Annual Review of Sociology, 2001; 27 (1): 363-385.